

طرح برنامه نجات در قالب نوعی عرفان زندگی؛ ویژگی بسیار مهم عرفان قرآنی

ویژگی بسیار مهم عرفان مبتنی بر قرآن و سنت معصومان(ع) در برنامه آن برای نجات است که در قالب يك نوع عرفان زندگی طرح می‌شود و آن چه در آن اهمیت دارد اخلاق، رعایت حقوق دیگران و رعایت دستورات خداوند در زندگی است و این نکته بسیار روشنی در سنت عرفان قرآنی و حدیثی است.

ویژگی بسیار مهم عرفان مبتنی بر قرآن و سنت معصومان(ع) در برنامه آن برای نجات است که در قالب يك نوع عرفان زندگی طرح می‌شود و آن چه در آن اهمیت دارد اخلاق، رعایت حقوق دیگران و رعایت دستورات خداوند در زندگی است و این نکته بسیار روشنی در سنت عرفان قرآنی و حدیثی است.

علی موحدیان عطار، عضو هیئت علمی دانشگاه ادیان و مذاهب و پژوهشگر عرفان، در گفت‌وگو با خبرگزاری بین‌المللی قرآن (ایکنا)، به ارائه بحثی درباره عرفان مبتنی بر قرآن و سنت معصومان(ع) و مباحثی همچون اثبات امکان استخراج عرفان از منابع اصلی اسلام، چیستی این عرفان، ویژگی‌های آن و راهکارهای قابل اخذ از آن برای مواجهه با جریان‌های معنوی نوظهور پرداخت. بخشی از این گفت‌وگو که در ادامه می‌آید به بیان ویژگی‌های عرفان مبتنی بر قرآن و سنت اختصاص دارد. بخش پیشین این گفت‌وگو را اینجا بخوانید!

این محقق و پژوهشگر عرفان در مورد ویژگی‌های عرفان قابل بازشناسی در قرآن و سنت، بیان کرد: یکی از ویژگی‌های عرفان مبتنی بر قرآن و سنت، مانند سایر عرفان‌ها، این است که در معرفت‌شناسی، اصالت شهودی است. در حقیقت در قرآن، معرفت با شهود برابر است و علم، اساساً نوعی رؤیت محسوب می‌شود؛ کما این که در سنت نیز علم را با نور یکی گرفته‌اند و ویژگی دیگر این عرفان نیز نگرش وحدانی نسبت به حقیقت هستی‌شناختی عالم است.

علی موحدیان عطار:

اگر بخواهیم از ریاضتی در این سنت سخن بگوئیم، همان احکام عبادی، حقوقی و جزایی، بهداشتی و مالی همین شریعت است و در واقع انسانی که به این شریعت پایبند است، به نوعی ریاضت و تربیت عرفانی خود را از این طریق می‌بیند

در عرفان قرآنی انسان دارای حقیقتی متغییر و ذومراتب است

موحدیان عطار دیگر ویژگی عرفان مبتنی بر قرآن و سنت را مرتبط با محور انسان‌شناختی آن طرح کرد و گفت: در چارچوب این عرفان، انسان حقیقتی متغیر و متدرّج و ذومراتب دارد و موجودی ثابت نیست و ممکن است میان دو انسان تفاوت از زمین تا آسمان باشد. به همین دلیل است که قرآن می‌فرماید: **وَهُمْ دَرَجَاتٌ عِنْدَ اللَّهِ؛ [هر يك از] ایشان را نزد خداوند درجاتی است» (آل عمران/ 163)** آن‌ها درجه‌هایی هستند، نزد خداوند یا می‌فرماید **وَلِكُلِّ دَرَجَاتٍ مِّمَّا عَمِلُوا؛ و برای هر يك در [نتیجه] آنچه انجام داده‌اند درجاتی است» (احقاف/ 19)**.

وی افزود: در سنت معصومان نیز به این نکته اشاره شده است. برای مثال از حضرت امیر(ع) نقل شده است که فرزند آدم شبیه‌ترین چیز به معیار است – و منظور از معیار چیزی شبیه خط‌کش یا متر است – یا در حال بالا رفتن است با علم، یا در حال نقصان و کم شدن است با جهل. پس در واقع انسان يك حقیقت ثابت نیست؛ بلکه هر انسان مراتب و حتی انواعی در درون خود دارد و با عمل خود در میان این انواع و درجات حرکت می‌کند.

دیدن کمال انسانیت در رسیدن به حقانیت و انطباق با حقیقت الهی؛ ویژگی کم‌نظیر عرفان قرآنی

موحدیان عطار با اشاره به عدم توجه به مفهوم و جایگاه خدا در بعضی از مکاتب عرفانی و اهمیت محور خداشناسی در عرفان اسلامی، عنوان کرد: در عرفان اسلامی، انسان وقتی در حال کمال است که با حقیقت مطلق یعنی خداوند همسو و منطبق شود؛ یعنی

در حقیقت، کمال یا نقطه اوج انسانیت در این سنت و در این دیدگاه همسویی با خداوند و «عبدالله شدن» است.

عضو هیئت علمی دانشگاه ادیان و مذاهب این ویژگی را در میان مکاتب عرفانی کم‌نظیر و حتی بی‌نظیر دانست و افزود: در واقع در این دیدگاه، انسانیت آن‌گاه به کمال می‌رسد که به حقانیت رسیده و منطبق بر حقیقت مطلق، یعنی خداوند شده باشد و راهبری نبی و امام و حجت و ولی نیز در جهت هر چه بیشتر منطبق شدن با حقیقت الهی است.

علی موحدیان عطار:

در عرفان مبتنی بر قرآن و سنت معصومان(ع)، حقیقت فقط مربوط به ساحت معرفت و ذهن نمی‌شود؛ بلکه به دلیل ضرورت نجات‌بخش بودن حقیقت، انسان سالک در این عرفان، در صورتی نجات‌یافته است که نه فقط ذهن او از حقیقت پُر، بلکه وجود او حقانی شده باشد

نجات مطرح در عرفان اسلامی، نجات از جهل یا غفلت وجودی است و نه جهل و غفلت ذهنی

وی از همین روی و بر همین اساس نظرگاه نجات‌شناختی قرآن کریم را معطوف به حقیقتی معرفتی – وجودی دانست و اظهار کرد: در عرفان مبتنی بر قرآن و سنت معصومان(ع)، حقیقت فقط مربوط به ساحت معرفت و ذهن نمی‌شود؛ بلکه به دلیل ضرورت نجات‌بخش بودن حقیقت، انسان سالک در این عرفان، در صورتی نجات‌یافته است که نه فقط ذهن او از حقیقت پُر، بلکه وجود او حقانی شده باشد. به عبارت دیگر نجات مطرح در عرفان اسلامی، نجات از جهل یا غفلت وجودی است و نه جهل و غفلت ذهنی؛ و تأکیدات فراوانی در این مورد در قرآن و سنت وجود دارد.

تحقق به حقیقت وجودی متعلق ایمان از طریق عمل؛ ویژگی عرفان مبتنی بر قرآن و سنت

این محقق و پژوهشگر عرفان از ارتباط دوطرفه میان ایمان و عمل به عنوان یکی دیگر از ویژگی‌های عرفان مبتنی بر قرآن و سنت یاد کرد و گفت: در این عرفان، تعاملی میان ایمان و عمل صالح وجود دارد. ایمان در این سنت حقیقتی معرفتی ارادی و ذومراتب است که با عمل محقق می‌شود و هیچ‌گاه نمی‌تواند از عمل جدا باشد. بر این اساس هر حرکت ایمانی از معرفت شروع می‌شود و در نهایت به تحقق و عمل به آن چه که انسان به آن ایمان پیدا کرده است، منتهی می‌شود و به تعبیر دیگر انسان به آن حقیقت وجودی که به آن ایمان دارد، نائل می‌شود.

از منظر عرفان قرآنی، خداست که ایمان و نجات را محقق می‌کند

موحدیان عطار با اشاره به این مطلب که از منظر عرفان قرآنی، خداست که ایمان و نجات را محقق می‌کند، در مورد ویژگی دیگر این عرفان گفت: از منظر عرفان مبتنی بر قرآن و سنت معصومان(ع) انسان به خودی خود مؤمن و به رشد رسیده و نجات‌یافته نمی‌شود؛ بلکه این خداوند است که در هر مرحله‌ای از مراحل نجات را محقق می‌کند. برای مثال در قرآن آمده است که «وَيُتَجَّى اللَّهُ الَّذِينَ اتَّقَوْا بِمَقَازِهِمْ؛ و خدا کسانی را که تقوا پیشه کرده‌اند به [پاس] کارهایی که مایه رستگاریشان بوده نجات می‌دهد» (زمر/ 61) در این جا نجات‌بخشی به خداوند منتسب شده و این نکته‌ای است که در سراسر قرآن و سنت مشهود است.

علی موحدیان عطار:

در عرفان اسلامی، انسان وقتی در حال کمال است که با حقیقت مطلق یعنی خداوند همسو و منطبق شود؛ یعنی در حقیقت، کمال یا نقطه اوج انسانیت در این سنت و در این دیدگاه همسویی با خداوند و «عبدالله شدن» است

در عرفان قرآن و سنت، زندگی دنیوی زمینه تحقق به حقیقت الهی است

عضو هیئت علمی دانشگاه ادیان و مذاهب ویژگی بسیار مهم این عرفان را در این دانست که برنامه آن برای نجات در قالب يك نوع عرفان زندگی طرح می‌شود.

موحدیان عطار با تأکید بر اهمیت این نکته اظهار کرد: در حقیقت برنامه نجات این عرفان، دنیا و زندگی دنیوی را در حکم بستر و زمینه تحقق به حقیقت الهی می‌داند و به هیچ وجه از این دنیا و زندگی دنیوی منعزل نیست.

وی افزود: ممکن است در این سنت نیز توصیه به عزلت و توصیه به سکوت شده باشد، اما به هیچ وجه در این سنت عرفانی کسی را دعوت به ترك زندگی دنیا نمی‌کنند، به خاطر این که اساساً طریق انسان سالک در این سنت، از همین دنیا و از همین زندگی دنیوی می‌گذرد و به همین علت می‌بینید که رهبانیت، ریاضت‌های افراطی یا روش‌های ملامتی که در بعضی از سنت‌های سلوکی وجود دارد، در این سنت وجود ندارد.

موحدیان عطار بیان کرد: در حقیقت اگر بخواهیم از ریاضتی در این سنت سخن بگوئیم، همان احکام عبادی، حقوقی و جزایی، بهداشتی و مالی همین شریعت است و در واقع انسانی که به این شریعت پایبند است، به نوعی ریاضت و تربیت عرفانی خود را از این طریق می‌بیند. بنابراین به جای ریاضت‌های شاقّ و افراطی و ساختگی که در بعضی از سنت‌های به ظاهر عرفانی هست، در این جا آن چه که مهم است، اخلاق، رعایت حقوق دیگران و رعایت دستورات خداوند در زندگی است و این نکته بسیار روشنی در سنت عرفان قرآنی و حدیثی است.